

KIRSTEN MARIE RAAHAUGE

ANTROPOLIS

Byens sociale og kulturelle mangfoldighed gør den til et vanskeligt arbejdsfelt for en antropolog. Der er nemlig mange aspekter at tage hensyn til, men netop af den grund er det den oplagte felt. Som en ophobning af omstændigheder er byen det indlysende sted for antropologiske undersøgelser. Den uoverskuelighed, der findes i byen, er parallel til den etnografiske arbejdsbetingelse, som stedt mellem det overskuelige og det uoverskuelige, det forståelige og det uforståelige, det træge og det dynamiske, mønster og kaos. Fra monografier om enkeltsamfund (der ofte er centreret om landsbyer) over undersøgelser af etnografiske emner som religion eller politik til beskrivelser af enkeltgrupper bestemt ved alder, køn, socialgruppe, hverv eller lignende har størstedelen af det etnografiske oeuvre kunnet lokaliseres i byer. Alligevel er antropologien ofte gået uden om byen som sådan, modsat fx slægtskab eller materiel kultur har den ikke udgjort et stort tema.

I de seneste år har man talt om en ny middelalder, hvor byerne, ikke nationerne, er den økonomiske magtfaktor og danner alliancer med hinanden. Stadig færre mennesker bor uden for byzoner, stadig flere informationer har by som omstændighed, og alle, ikke blot byboere, har byen som betingelse. For intet undgår byerne. Mennesker, varer, trafik, natur, vækst og entropi, alt angår dem, og de indoptager alt. Antropologer er (ligesom alle andre erhvervsgrøene) for længst begyndt at følge strømmen af mennesker verden over til større byer. Storbyen har givet anledning til endnu en gren af antropologien. Byantropologi er også inspireret af det transfaglige felt urban studies og af tværfaglige centre og netværk, som her i Danmark findes og har fandtes i fx Center for Urbanitet og Æstetik i København, Hollufgaard i Odense, Center for Bystudier i Roskilde eller Kunstakademiets Center for Tværfaglige Urbane Studier i København. Det urbane er blevet moderne, hvad *Jordens Folks* nylige temanummer *Bybilledet* (2003) ligesom dette temanummer er eksempler på.

BYER er et forsøg på at tænke by som tema på tværs af diverse sammenhænge ved at samle antropologiske (og enkelte ikke-antropologiske) bidrag om en række byer. Det er et forsøg på at eksemplificere på den ene side, hvordan antropologer behandler byer som genstandsfelt, på den anden side, hvad byer gør ved antropologer og ved antropologier, altså hvordan det at have byen som kontekst indvirker på undersøgelser af andre genstandsfelter.

BYER kunne kaldes en metropologi, hvor byen – som landskabsmaleriets landskaber – har den stereotype hovedrolle.

Byen konstrueret og dekonstrueret

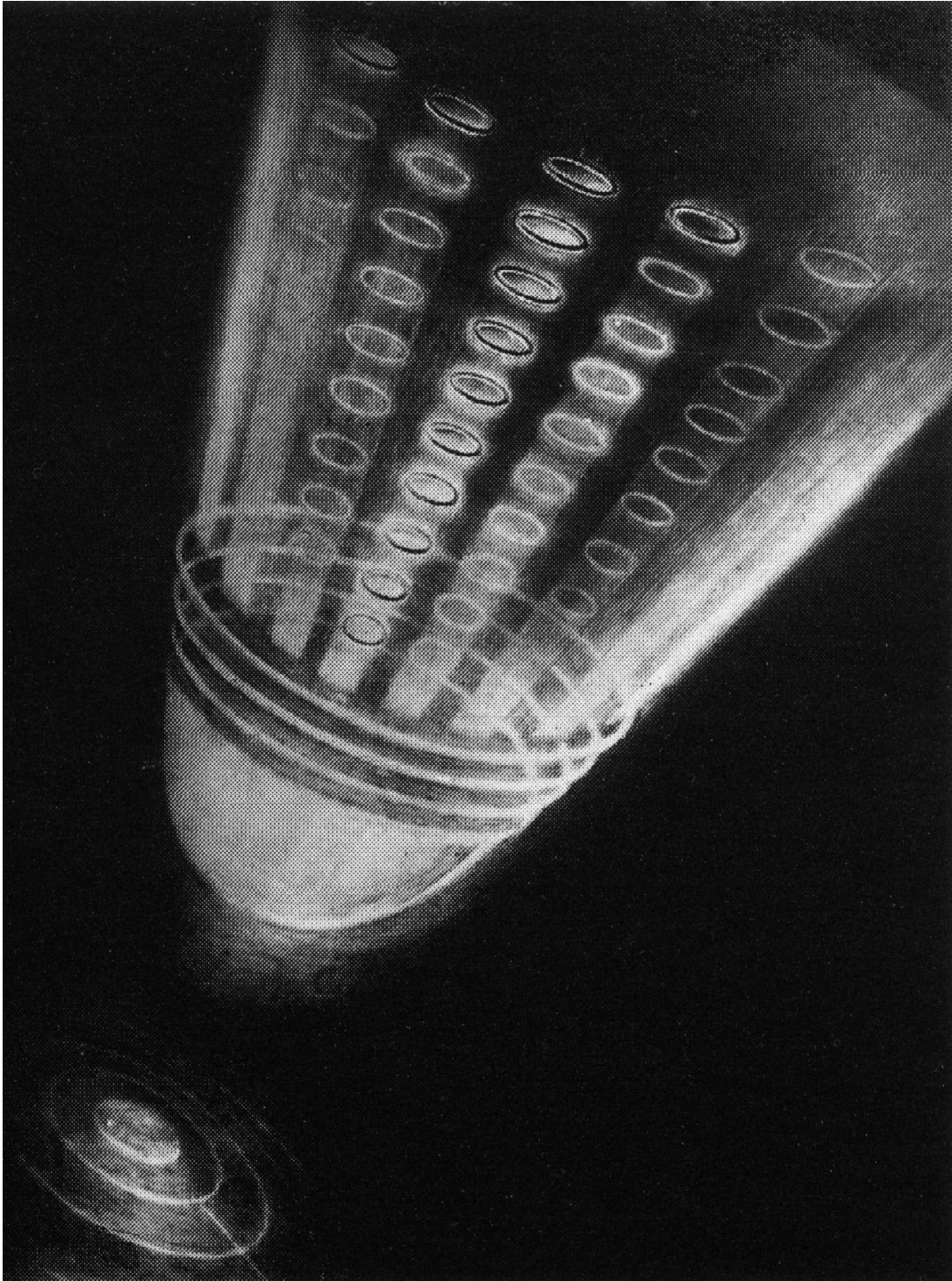
Forestillingen om byen og den konkrete by er to forskellige ting, men som regel findes de byer, der bliver fantaseret om, i forvejen. Den ofte citerede Italo Calvins *De usynlige byer* (1979) leger med gabet mellem forestilling og fakta. Nogle få berømte byer, som den navnløse by i Blade Runner, Gotham City og Metropolis, findes dog kun på papiret. Det samme gælder de endnu ikke realiserede byer, arkitekter, byplanlæggere, regenter eller entreprenører har planlagt som en slags bymæssigt Gesamtkunstwerk. Når sådanne byer er bygget, gælder de som konstruerede byer. Le Corbusiers Chandigarh i Indien er således en på forhånd koncipieret by, og i København blev både Christianshavn og Frederiksstaden anlagt som samlede projekter, ligesom Ørestaden er en konstrueret by under opførelse.

SUN CITY hedder en amerikansk by, som *Max Pedersen* skriver om. Her leves livet som i så mange andre byer med den undtagelse, at indbyggerne hovedsagelig er pensionister. Denne omstændighed har implikationer for alt og mere til, fra forholdet til de omkringliggende byer til hverdagen, lokalpolitikken, kærlighedslivet og enkelt-hjælpsgrupperne. **SUN CITY** er også navnet på en anden konstrueret by under opførelse i Kina. *Anders Høyer Toft* fortæller om den proces, det har været at tegne og konstruere byen i et netværk af mennesker med forskellige agendaer; fx beskriver han, hvorledes vesterlandske og kinesiske kosmologier mødes i byplanen.

Konstruerede byer er ikke anderledes end andre byer, derved at de er konstruerede (det er en by per definition), men derved at de er totalconciperede, inden de er opført. Også konstruerede byer er blevet til i en proces, men det færdige resultat ligger der på én gang, dens genese kan ikke lokaliseres til ét sted, og den indeholder ikke forskellige historiske lag. Der er tale om på forhånd færdige pakker, hvor alt opstår samtidig. I vore dage er konstruerede byer en vigtig økonomisk faktor. Planerne er guld værd, og de udgør en vigtig mental faktor, for spillet starter mellem replika og unika, serie og prototype, når byer serieproduceres. Hos inkaerne, som funderede deres magtstruktur på rumlige forhold, digitale delinger og replikationer, blev denne omstændighed brugt som bevidst strategi til at undertvinge andre folkeslag: De byggede replikationer af deres hovedstad Cuzco i de områder, de erobrede.

Med den konstruerede by er der sammenfald af i hvert fald nogle menneskers (nemlig konstruktørernes) forestilling om byen og den konkrete by (der bliver bygget efter deres anvisninger). Det tydeliggør spændet mellem forestillet by og konkret by i mere almen forstand: Forestillingerne om en by bliver faktisk til den konkrete by, der derefter bliver genstand for nye forestillinger. Konstruktørerne af disse byer opfatter ikke byerne som et fænomen, der er uden for kontrol. Sådanne bykonstruktioner implicerer en idé om, hvad en by er, hvad den skal indeholde, hvilke behov den skal imødekomme, og hvilke forestillinger den skal honorere. Konstruerede byer hviler på et henvisnings-

Illustration side 7. Krutikov. *Flying City* design, general view. Vkhutein Ladovsky's studio, 1928. (Khan-Magomedov 1987).

potentiale: De henviser til en overordnet metadiskurs om, hvad en by er. Samtidig bryder de med en almindelig byopfattelse, nemlig at forskellighed er byagtigt. Flere konstruerede byer har monofunktionalitet som overordnet formål. Denne idealisme slår dog sjældent til, idet de færdige konstrukter typisk viser sig langt mere multifacetterede, efterhånden som tiden går.

Hvad konstituerer byen? Anomi eller fællesskab? Historiens begivenheder eller hverdagens hændelser? Den blotte ophobning af mennesker, bygningsmasse og infrastruktur eller deres indbyrdes organisering? Hvor få og hvor mange, hvor meget og hvor lidt skal der til, før man ikke længere kan tale om by? Er forstad by? Parallelt med sådanne begrebsopbyggende, syntetiserende overvejelser findes mere spredende, analytiske tilgange. Den antropologiske arbejdsmetode giver adgang til mange kilder og dermed tradition for en kontekstuel og dekonstruktiv praksis; den konkrete by, det sociale liv og de kulturelle forestillinger finder utallige former og spejles i bybeskrivelserne. Omvendt kan de mange facetter ikke fattes som by uden gennem den overordnede prototypiske referent. Byen som begreb og den konkrete by er afhængige af hinanden, ligesom konstruktion og dekonstruktion følges ad.

Spor

I de fleste konkrete byer er elementer efterhånden blevet udskiftet. Gamle bydele rives ned, og kvarterer, byplaner, mindesmærker, bygninger, der henviser til epoker og begivenheder typiske for netop den pågældende by, opføres. En by kan læses som katalog over tiden, der er gået, begivenheder, der er indtruffet, og epokers særkende. Byens fysiske organisering forstået som aftryk af dens skiftende magthavere bliver udfoldet i *Karen Valentins* beskrivelse af **HANOI**. Her har skiftende epoker i Vietnams historie afsat tydelige spor i form af bygninger og kvarterer; kolonitid såvel som konsumtid har sine paladser, der står side om side. Herved henviser de både til historiens omskiftelighed og til den helhed af epokale monumenter, byen udgør. *Susanne Bregnbæk* beskriver **SHANGHAI** som fysisk manifestation af skiftende tiders idealer og ideologiske kampe i Kina – fra Orientens skøge til moderne metropol har byen undergået en forvandling. Kun få steder er der spor fra fortiden; der rives ned og bygges op, en ny identitet skal fremvises. Byerne er blevet konstrueret og rekonstrueret på væsensforskellig måde. Det ene sted er lag af historie aflejret, det andet er bruddene radikale; her bygges der nyt *i stedet for* det gamle, ikke *ved siden af*. Byens repræsentative potentialer kan søges omformet ved nedrivning og nybygning, men gamle byrepræsentationer lever af og til videre, selv om de fysiske markører er blevet ændret.

Forandring og kontinuitet

Byerne, deres historie og de forestillinger, der knytter sig til dem, er vævet sammen med kodeks for adfærd, forgreninger af sociale relationer og udhævninger af kulturelt vigtige begivenheder. Sådan indvirker historiske begivenheder på den måde, hvorpå byboerne genfortolker og bruger deres by. I omstridte byer kan områder agere scene for modsatrettede fortolkninger. Det gør sig gældende i *Leif Tøfting Kongsgaards* beskri-

velse af **TEHERAN**, en by under forandring som følge af Irans politiske og religiøse omvæltninger. Fra shahen over præstestyret til de begyndende reformers tid er den samme by og reglerne for, hvilke former for adfærd der er tilladt her, blevet fortolket og genfortolket. Gennem omskiftelserne opfattes byen kontinuert som moderne (og derved i modsætning til resten af Iran). Ligeledes er **SARAJEVO**, som *Anders H. Stefansson* skriver om, en by, der har været udsat for store begivenheder. Krigen, der førte til Jugoslaviens deling og Bosniens opståen, har betydet, at mange byboere måtte flygte, mens andre er flyttet fra landet til byen. De indbyrdes stridigheder mellem disse grupper har dannet billeder og modbilleder og har blandt andet givet anledning til ekspliciterede og modstridende forestillinger om, hvad det vil sige at være urban i betydningen bybo såvel som dannet menneske – og det modsatte. Også *Jonathan Schwartz* tager udgangspunkt i historiske begivenheder, indtruffet i den makedonske by **SKOPJE**. Jordskælvet i 1963 og den forfejlede Ilindenopstand mod det osmaniske/tyrkiske styre i 1903 har begge givet anledning til vigtige mindehøjtideligheder. Desuden har jordskælvet betydet, at byens bric-a-brac er blevet omrokeret. Gennem etnografens vej til forskellige kvarterer beskrives byens sociale og fysiske geografi.

Internt

I **BYER** er kun større byer repræsenteret, det er ikke intenderet, men heller ikke helt tilfældigt: Storbyen er i vælten. I nogle af artiklerne sker det med fokus på få, udvalgte individer. Herved understreges betydningen af den specifikke bys repræsentation for den enkelte indbygger. Denne art bybillede betoner byens fortællingselement. Beboernes personlige beretninger om deres by kunne man kalde *de små fortællinger*. Der er tale om individbårne portrætter nede- og indefra, internt. *Bo Wagner Sørensen* fremstiller **NUUK** gennem indbyggernes egne ord, og herigennem beskriver han en by i forandring. Som fortalt af beboerne selv bliver det et empirinært byportræt, og de forskellige nuukeres beretninger samles til et mønster, hvor byen fremstår som kollektivt beskrivelig. For *Camilla Rosengaard* forholder det sig omvendt: Hun skitserer tre menneskers liv i den indiske by **MUMBAI**, hvorigennem den serveres som tre forskellige byer. Gennem livshistorierne vises, hvordan forskelle i forestillingerne om den samme by er afhængige af blandt andet social status. Livshistorieperspektivet individualiserer tilgangen og fragmenterer selv samme by i fysisk såvel som forestillingsmæssig forstand. *Perle Møhl* bidrager med en subjektiv beretning om **PARIS**. Hun har boet der, gør sig til sin egen informant, og under sin gøren og laden oplever hun byen gennem en associativ, impressionistisk teknik. Beretningen giver et personligt billede af denne bys mange dele som kognitivt sammenhængende.

Eksternt

I forestillingen om en given by omskrives den; byen rammes ikke i sit hele, men signifikante aspekter fremhæves. Deskriptive, subjektive eller forvrængende på en genkendelig måde udhæver beretninger, rygter og postkort hver deres præcise kendetegn og stereotyper. Man kan finde Venedig simuleret i Las Vegas. Men også replikanten har

sin egen originalitet, så i Venedig ligger nu forestillingen om Vegas. Fra mindre og mindre fortællinger om byer skifter vi nu blænde til *den store fortælling*, oppe- og udefra, eksternt.

MASKÁT, der i Times Atlas of the World staves **MASQAT** og i parentes **MUSKAT**, ligger i Oman; Carsten Niebuhr var der i januar 1764, på vej hjem fra Bombay (der i dag kaldes Mumbai), altså efter at de andre „lærde mænd“ var omkommet. Byen er beskrevet gennem såvel fysisk struktur som befolkning. Den bliver betragtet udefra, her er et sted, der indtil da har været ukendt, og som der nu er eksakt viden om, fra bredde- og længdegrader til forsvarsværker og mentalitet. Det er videnskabens store fortælling om verden derude, der bliver etableret gennem disse og umådeligt mange andre informationer. En anden form for stor fortælling kan ses i *Mark Vachers* artikel om **MARSEILLE**. Ærindet er ikke at skaffe konkrete informationer, men at opsnappe rygter om denne franske by. Korruption, narkotika, gangstere, røverier, alle hænde uhæderlighed klæber til den. Rygterne forstås i forhold til byens historie, og de sættes i relief af forskellige hændelser, der bliver farvet af at foregå her og blive fortolket marseillansk, fra fodboldintriger til trafiktrakasserier. *Kirsten Møllegaard* skriver eksplicit om den store fortælling om **HONOLULU**, hvor de smilende indfødte har en blomst bag øret, en ukulele i hånden og en hawaiiiskjorte på. Turistens trofasthed over for den store fortælling har den følge, at kun de dele, der bekræfter fordommen om Hawaii, får den opmærksomhed fra turisterne, der giver såvel synlighed som indtægtsmulighed. Oplevelse er blevet et credo med stor økonomisk konsekvens for mange byer. Bilbao-effekten kaldes fænomenet efter byen Bilbao, hvor et Guggenheim-museum af arkitekten Frank Gehry er blevet opført. Turister er lige siden strømmet til byen, der med et slag blev synlig på landkortet. Mange byer prøver at påtage sig den store fortælling om sig selv (eller skabe sig en, som Bilbao), og det etablerer en front stage og en back stage. Hvor de større byer før var arbejdsmaskiner, er flere i disse år under omdannelse til oplevelsesgeneratorer; her arbejdes stadig, men back stage, bag tableaurommet. Den bevidste omdannelse til byer med identitet og dermed mulighed for kontemporært udbud af kulturelle oplevelser har paradoksalt nok betydet forskelsløshed i mange af de oplevelser, byerne tilbyder, for det er de samme elementer, der skal være til stede: store kunstmuseer med de rigtige navne, film- og musikfestivaler, spektakulære teaterstykker, revitaliserede havnekajer, cafeer og restaurationsliv og butikker, der indeholder de samme mærkevarer. I jagten på det ekstraordinære, det autentiske, er byttet blevet tilgængeligt og derigennem ordinært.

Sex og sport

Tilknytning til et foreningsfællesskab kan give mulighed for intervensering af det offentlige rum. Således tager *Gunvor Christensen* os med til gruppesex i fetichklubber i **KØBENHAVN**, hvor aktiviteterne ikke begrænser sig til alene at foregå i klubbens regi, men som satellitter bliver klubbens sexstil også eksekveret i det offentlige rum. *Sally Anderson*, derimod, besøger DGI-byen og det kristne settlement på Vesterbro i **KØBENHAVN**, hvor man laver gymnastik i stedet for. Her undersøger hun folkelighed og autenticitet uden for volden. Hun beskriver DGI-byens tilblivelse og de politiske implikationer i blandingen af offentlige og private interesser samt brugernes forskellige bevæggrunde til at komme på stedet.

Lige i øjet

Meddelelser angående en bys dagligliv går som oftest gennem øjet. Øvrigheden kommunikerer visuelt og knapt, ad denne kanal kan der gives korte beskeder, der ikke står til diskussion (rødt lys, grønt lys, græsset må ikke betrædes). Foruden de korte, digitale beskeder findes der også signaler, der er mere udifferentierbare eller træge i deres afkodning: udseendet i alle dets afskygninger, fra velovervejede æstetiske strategier til tilfældige udtryk. De æstetiske værdier er hovedtemaet i *Karl Erik Schøllhammers* beskrivelse af **RIO DE JANEIRO** i Brasilien, som udmærker sig ved en overvældende skønhed. Skønhed er gratis at se på, og på tværs af alle sociale skel bliver denne bys usædvanligt velbehagelige visuelle klima en væsentlig faktor for dens beboere i såvel hverdagens iscenesættelser som i den kulturelle identitet og byens historie. Også i *Kirsten Marie Raahauges* artikel om **ÅRHUS** er det visuelle angrebsmetoden. Med afsæt i de to lukrativt beliggende velhaverkvarterer, Skåde Bakker og Fedet, behandles rummets visuelle prægning og sociale implikationer. Smilets by bliver anskuet som på én gang en helhed og et byvæv af kompartmenter, betinget på virtualitet, mobilitet, stasis, tableauxering etc.

En by er en by er en by

Louise Kielgast skriver om **MONTREAL**, Canada, en storby, der viser sig at indeholde mange småbyer defineret ved hver deres identitet. De bliver manifesteret i det politiske spil om kommunale sammenlægninger. I den proces bliver storbyen til megaby, og de små kommuner, der lægges sammen, til byer i byen på indbyggernes mentale kort. En anden form for by findes i *Inger Sjørøvs* artikel om kongebyen med den blodige historie **ABOMEY** i Benin. Denne by ligner ikke en by i sin rumlige udformning, dertil er den for spredt, men den er i høj grad en by i social forstand, for den har den hellighed, der må til, for at noget kan kaldes en by. Spørgsmålet bliver da, om områder, der blot angår handel eller distribution, overhovedet er byer. En tredje art bymæssighed kan læses i *Claudia Carbone* og *Claus Peder Pedersens* artikel **HBY**. De beskriver motorvejsnettet i Danmark som forbindelseslinjer i én udstrakt by, hvor København og Århus, Esbjerg og Odense hænger sammen gennem den hastige transport. Her er det ikke identitetsmæssig eller ritualiseret, men derimod logistisk sammenhængskraft, der gør byen. I denne superby kan de spredte borgere bevæge sig fra tætte urbane områder ud på landet, hvor motorvejen jo også løber. Byer er ikke bare steder, men også hastighed. Mange større byer eksploderede under industrialismen i nye kvarterer, af og til med det såkaldte citysprawl til følge. Hvor byens elementer før blev udskiftet, gammelt blev erstattet af nyt, var det nu både muligt og nødvendigt at bygge videre, ved siden af, i stadig nye ringe om de gamle byer. I de senere år er der sket en ny bevægelse for mange større byer: væk fra den løgformede by med gammelt center og perifere ringe, hen imod en byform, hvor flere forskellige dele eller kompartmenter af byen er lige centrale, vævet sammen af hurtig transport, men også autonomt fungerende. Det har afstedkommet en bymæssig cellestruktur, hvor enhederne er blevet stadig større. Dette er sket samtidig med mange storbyers hurtige vækst, denne bypertrofi har været medvirkende til byernes implosion.

Er en by?

Konstruerede, imploderede, tableauiserede, sagnomspundne, fragmenterede m.m.: Artiklernes greb om bybegrebet er mangfoldigt. Ingen er eksplicite, men implicit hviler hver beskrivelse på sit bybegreb. I al sin væld er byen ubegribelig. Ikke desto mindre har den tjent som prisme for de 20 indfaldsvinkler, som fremdrager hvert sit aspekt. Nogle af beskrivelserne angår mobilitet. Det er i den henseende bemærkelsesværdigt, at nutidige bybeskrivelser kan tage udgangspunkt i transport frem for *genius loci*, hastighed for stasis, logistik for steder. Ligeledes har en del bidragydere opfattet byen som et resultat af forandringer, der måske nok gentager samme tema, men gør, at byen bliver betragtet flydende. Det fysiske og det forestillede, historien og hverdagen, væver sig ud og ind af hinanden i beskrivelserne af de 20 byer og efterlader fremstillingerne af dem som flydende, gennemkrydset af veje og stier og på vej fra én form og forestilling til en anden. Her er 20 bud på enkeltbyer, på byen som begreb og på tilgangen til begge dele. Her er et hav af vidt forskellige beskrivelser, metoder, forestillinger og perspektiver, som bybegrebet antagelig undflyr.

Redaktionen for **BYER** søger med dette temanummer gennem 20 bybeskrivelser at belyse emnet by.¹ **BYER** udkommer i to bind.² **BIND I** strækker sig fra **ABOMEY** til **MUMBAI**, **BIND II** fra **NUUK** til **ÅRHUS**. Som i encyklopædier er byerne ordnet alfabetisk. Sidst i **BIND I** kommer en ny rubrik, *De bedste*, nemlig byfilm/bøger med tre bidrag. Byfilmene er repræsenteret ved *Palle Schantz Lauridsen*, der skriver om byens rolle i to børnefilm, og *Niels Bjørn*, hvis bidrag omhandler nyere asiatiske film, som på forskellig måde inkorporerer det urbane. *Peter Allingham* skriver om forfatteren Paul Austers **NEW YORK**. Sidst i **BIND II** er der fem anmeldelser af bøger om **BERLIN**, **NUUK**, **VALBY**, **AALBORG** og om Storbyen og kunst. Endelig er der de visuelle bidrag: Indlagt i **BIND I** er *de grå sider*, i **BIND II** *de glittede sider*.³ *De grå sider* bringer bidrag fra følgende 10 billedkunstnere: *Martin Erik Andersen*, *Stig Brøgger*, *Jørgen Fog*, *Signe Guttormsen*, *Kristofer Hultenberg*, *Henrik Jørgensen*, *Torben Kapper*, *Kristine Kemp*, *René Schmidt* og *Ivar Tønsberg*. *De glittede sider* indeholder illustrationer til nogle af artiklerne, her må man følge henvisningerne mellem tekst og illustration for at finde vej.

Noter

1. I forbindelse med udgivelsen af **BYER I & II** vil der blive afholdt et miniseminar i samarbejde med Antropologforeningen i Danmark. Der stiles efter maj 2005.
2. Da de to bind på den ene side skal holde *Tidsskriftet Antropologis* kronologi, på den anden side faktisk er skrevet, redigeret og udkommet senere, er de underlagt en noget alternativ datering: 2003/2005.
3. Redaktør af de grå og glittede sider er Kirsten Marie Raahauge.

Litteratur

Calvino, Italo
1979 De usynlige byer. København: Rhodos.

Khan-Magomedov, Selim O.
1987 [1983] Pioneers of Soviet Architecture – The Search for New Solutions in the 1920s and 1930s.
London: Thames and Hudson.

Krause-Jensen, Jakob (ansv. red.)
2003 Bybilleder. Jordens Folk, Etnografisk Tidsskrift 38(3).

